

Terug naar de woestenijen?

HARRIE VAN DER HAGEN

Vijftien jaar geleden was er sprake van een omwenteling in het duinbeheer. Het streven was een meer actief ingrijpen in de ontwikkeling van het duin. Hier was kennelijk aanleiding toe. Wat waren die ontwikkelingen, welke maatregelen zijn genomen en waartoe hebben ze geleid?

Aan het begin van de vorige eeuw waren duinen open en kaal. Jac.P. Thijsse schetst een beeld hiervan in 1943 (Heemschutserie deel 23). Het konijn vond hij "een alleraardigst dier", maar ook "een dier met een groot vermenigvuldigingsvermogen". Dit laatste deed hem het konijn vervloeken: "de duinen hebben van de konijnen niets dan schade", want voor "echt mooie, rijk begroeide duinen moeten de konijnen worden uitgeroeid". De begroeiing van de duinen van Meijndel in de jaren vijftig ziet er heel anders uit. Boerboom karteerde graslanden met een beperkt aandeel struweel en bos. Een kaartbeeld van rond 1985 laat zien dat de ontwikkeling naar struweel en bos richting de zeereep was gevorderd. Veel graslanden waren vergrast met Duinriet en Helm.

Duingebied Solleveld wijkt iets af van deze trend. Bos en struweel namen daar nauwelijks toe, maar het grotendeels zure terrein vergraste wel, met name door aanplant van Helm. Successie leidt tot struweel en bos. Inmiddels is bekend dat andere oorzaken dit proces versnellen: voedingsstoffen uit de lucht, het tot tweemaal toe instorten van de konijnenpopulatie (myxomatose en VHS) en de aanplant van Helm, struweel- en boomsoorten. Meer recent

zou ook de klimaatverandering met een warmere, vochtigere en langere zomer deze ontwikkeling stimuleren.

De situatie in 1985

De geconstateerde ontwikkeling beschouwend, komt de vraag op hoe het nu verder moet. Laten we het gaan? Of grijpen we in? De consequentie van niet ingrijpen is dat bijna alle droge en vochtige kortgrazige graslanden zullen verdwijnen. En juist deze vegetatietypen bevatten de soorten die (sterk) bedreigd zijn in hun voortbestaan (rode lijst; zie tabel). En als we het systeem willen verjongen, doen we dat door verstuiwing of via een andere weg? Drie sporen van actief ingrijpen kregen in de afgelopen vijftien jaar vorm: verstuiwen voor het verjongen van het landschap, begrazing voor het herstel van vooral de droge graslanden (en faciliteren van het konijn) en het terugdringen van de waterwinning voor het herstel van duinvalleien.

Stuifkuilen

Van der Meulen & Wanders (1984) probeerden een lans te breken voor het verjongen van het landschap door middel van verstuiwing in weerwil van de strikte voorschriften ten aanzien van de zeewering (het Keur). In de Noorderpan en nabij het Prinsenduin konden stuifkuilen hun gang gaan. In eerste instantie gaf dat een geweldige ontwikkeling in het stuivend oppervlak. Recent onderzoek heeft aangetoond dat bijna al

Paarden worden ingezet om het Riet onder de knie te houden (foto: Harrie van der Hagen).

Parnassia is aan een grote opmars begonnen, als ook *Duinrus* en *Vleeskleurige orchis* (foto: Harrie van der Hagen).

die stuifkuilen weer zijn vastgelegd door algen, mossen en hogere planten. Ook in andere duingebieden lijkt dit proces zo te verlopen.

De eerste jaren vindt uitbreiding plaats van het stuivend oppervlak, maar na 4 tot 6 jaar groeien de stuifkuilen langzaam weer dicht.

Permanent stuifkuilen in het terrein lijkt 'te veel

gevraagd'. Misschien moet een groot oppervlak binnen het duinlandschap verstuiven om verjonging te laten lukken.

Begrazen

In 1990 is in Meijndel begonnen met het jaar rond begrazen van ruim 400 ha in een strook van de zeereep tot de binnenduintrand. In 1992 kwam daar in Solleveld 75 ha bij. Na het herinrichten van De Klip (1996) en de Hertenkamp (2003) zijn deze gebieden ook in begrazing genomen. In 1998 werden de Kikkervalleien bij het begraasde gebied van Meijndel getrokken (± 60 ha). Recent is gestart met de begrazing van een deel van Berkheide (± 200 ha). Eind 2004 wordt het noordelijke deel van Meijndel in begrazing genomen (± 200 ha).

Uit onderzoeksresultaten komt duidelijk naar voren dat de vergrassing door Duinriet, Helm en Zandzegge is teruggedrongen ten voordele van de soortenrijke duingraslanden. Dit geldt vooral voor het voorduin en middenduin. In het zuurdere binnenduin worden de graslanden in veel mindere mate bepaald door de fleurigheid van de soorten van het voorduin. Maar ook de

graslanden met mossen en korstmossen van het buntgrasduin zijn toegenomen.

Punt van zorg is het begrazen van korstmosrijke graslanden. Deze worden deels vertrapt door het vee, maar anders verdwijnen ze door vergrassing: kiezen tussen twee kwaden?

Duinvalleien

Het eerste grote natuurherstelproject voor vochtige duinvalleien in de acht kilometer lange reeks van de valleien in Berkheide en Meijndel was het grotendeels opheffen van Pan 26.1 (ten zuiden van de Ganzenhoekplas). Eind 1997 is ± 50 ha op de schop gegaan: infiltratieplas grotendeels weg, slib weg, winningen en bekabeling weg, gestorte duinen weg.

Daarvoor in de plaats kwam een kaal terrein met herstelde parabolduinen. Hier kon de ontwikkeling van natte, vochtige en droge vegetatietypen pionieren.

De eerste twee jaren zag het er weinig bemoedigend uit; er groeiden veel storingssoorten zoals Akkerdistel, Goudzuring en Harig wilgenroosje. Nadat de bodem tot rust was gekomen en de grazers ook het riet onder de knie hielden, is er in de afgelopen vier jaar heel veel gebeurd. De pionierssoorten van de duinvalleien hebben zich bijna overal gevestigd. Soorten als Krielparnassia, Dwergzegge, Waterpunge en Strandduizendguldenkruid zijn zeer algemeen. *Parnassia* is aan een grote opmars begonnen, even als *Duinrus* en *Vleeskleurige orchis*.

Ook in de droge delen van de Kikkervalleien gaat het de goede kant op. Soorten van pioniergemeenschappen, zoals Zanddoddegras en Kandelaartje, zijn algemeen. Veel bedreigde soorten als Geelhartje, Grote tijm, Kleine steentijm, Driedistel en Gewone vleugeltjesbloem hebben zich op veel plaatsen gevestigd. En dat geldt ook voor Kruisbladgentiaan en de in Meijndel zeer zeldzame Wondklaver.

Woestenijen?

Terug naar de woestenijen van 1900 zal niet gebeuren, maar het vasthouden van de situatie in de richting van de Boerboomkaart uit de jaren vijftig met een dominantie aan graslanden moet op termijn toch kunnen lukken. Maar dan is het naast de succesvolle bovengenoemde maatregelen ook nodig om een deel van het (duindoorn)struweel terug te dringen door kapen of branden, want het ingezette vee krijgt dit niet voor elkaar.

HARRIE VAN DER HAGEN IS BELEIDSADVISEUR NATUURSTRATEGIE VAN DE AFDELING DUINSTRATEGIE VAN DUINWATERBEDRIJF ZUID-HOLLAND.

Van de 486 rode-lijstsoorten in Nederland komen er 187 in de duinen voor. Het aandeel van deze 187 soorten naar structuurtype, vochtsituatie en voedselsituatie, in procenten

Structuurtype		Vochtsituatie		Voedselsituatie	
pionier	28%	aquatisch	5%	arm, zuur	6%
grasland	49%	nat	25%	arm, zwakzuur	32%
ruderaal	4%	vochtig	37%	arm, basisch	31%
struweel	11%	droog	30%	matig	15%
water	5%	2/-	3%	(zeer) rijk	2%
2/-	3%			2/-	14%